

Ćwiczenie E12

Wyznaczanie składowej poziomej natężenia pola magnetycznego Ziemi za pomocą busoli stycznych

E12.1. Cel ćwiczenia

Celem ćwiczenia jest wyznaczenie wartości składowej poziomej natężenia pola magnetycznego Ziemi poprzez badanie wektora wypadkowego pola ziemskiego i pola wytwarzanego przez zwojnicę z prądem stałym.

E12.2. Zagadnienia związane z tematyką ćwiczenia

- Dodawanie wektorów,
- wielkości charakteryzujące pole magnetyczne – indukcja i natężenie,
- definicja linii pola magnetycznego,
- prawo Biota-Savarta,
- pole magnetyczne Ziemi,
- metoda najmniejszych kwadratów.

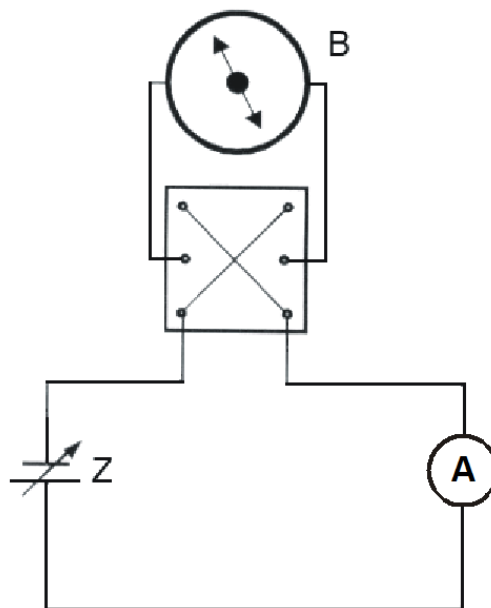
E12.3. Literatura

- [1] Halliday D., Resnick R., Walker J.: *Podstawy fizyki, cz. 3*, PWN, Warszawa.
- [2] Bobrowski Cz.: *Fizyka – krótki kurs*, WNT, Warszawa.
- [3] *Metody wykonywania pomiarów i szacowania niepewności pomiarowych*, <http://ftims.pg.edu.pl/documents/10673/20436990/wstep.pdf>

E12.4. Przebieg ćwiczenia i zadania do wykonania

Układ doświadczalny

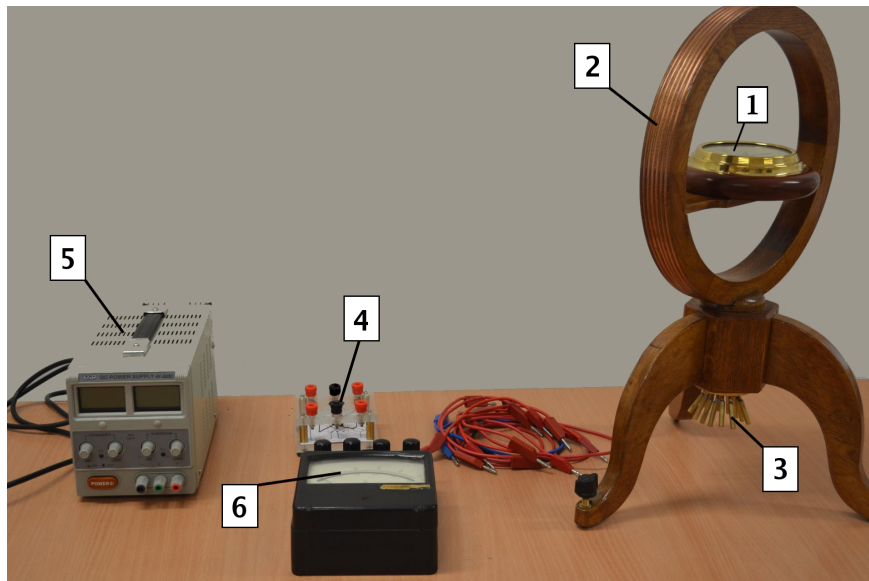
Rysunek E12.1 przedstawia schemat układu pomiarowego, zaś rysunek E12.2 zdjęcie układu z zaznaczonymi podstawowymi elementami: **1** — igła magnetyczna busoli zamocowana na pionowej osi, **2** — zwojnica busoli, **3** — przełącznik zatyczkowy, **4** — przełącznik krzyżowy, **5** — zasilacz prądu stałego, **6** — amperomierz.

Rysunek E12.1. Schemat układu pomiarowego

Przebieg doświadczenia

Busola stycznych jest urządzeniem służącym do pomiaru natężeń stałych pól magnetycznych. Prąd elektryczny o natężeniu I , płynący w zwojnicy, wytwarza pole magnetyczne, którego wektor natężenia jest prostopadły do płaszczyzny zwojów. Wytworzone przez zwojnicę z prądem pole magnetyczne nakłada się na składową poziomą pola magnetycznego Ziemi o natężeniu $\vec{H}_Z$. Wektor wypadkowego natężenia pola magnetycznego $\vec{H}_p$ jest sumą geometryczną natężenia pola $\vec{H}_Z$ i pola zwojnicy $\vec{H}_i$ (rysunek E12.3). Namagnesowana igła umieszczona w

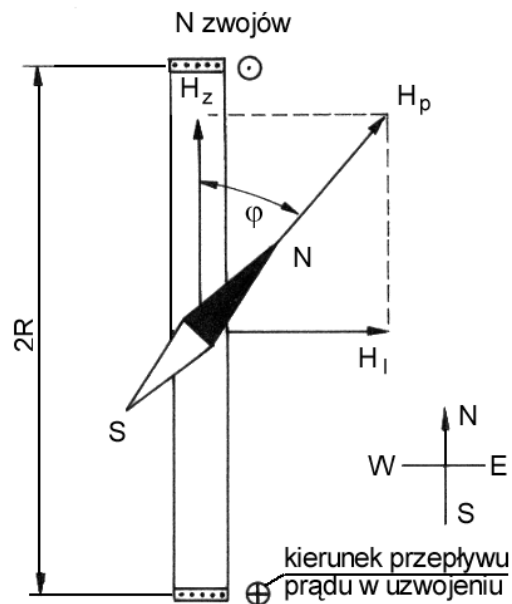

Rysunek E12.2. Zdjęcie układu pomiarowego

polu magnetycznym ustawi się w kierunku zgodnym z kierunkiem wypadkowego wektora natężenia pola magnetycznego $\vec{H}_p$.

Wykorzystując powyższy efekt możemy, korzystając z busoli stycznych, wyznaczyć wartość składowej poziomej pola magnetycznego Ziemi H_Z . W tym celu należy:

1. Zmontować elementy układu według schematu pokazanego na rysunku E12.1. Przy czym w cewce busoli (2) za pomocą przełącznika zatyczkowego (3) należy połączyć ze sobą dwa środkowe zwoje ($n_i = 2$), tak aby tylko w nich płynął prąd;
2. Przed włączeniem cewki (2) do źródła prądu płaszczyznę zwojów busoli orientujemy tak, aby leżała w niej igła magnetyczna (1);
3. Tak przygotowaną busolę podłączamy do zasilacza prądu stałego (5) i ustalamy żadaną wartość natężenia prądu w obwodzie ($I_i = 0,2 \text{ A}$). Wartość I_i kontrolujemy za pomocą amperomierza (6);
4. Igła busoli (1) odchyli się od ustalonego położenia równowagi. Dokonujemy odczytu kąta wychylenia igły w lewą stronę, φ_{il} . Następnie przełącznikiem krzyżowym (4) zmieniamy kierunek prądu w uzwojeniu busoli, powodując wychylenie igły w stronę przeciwną. Odczytujemy kąt wychylenia w prawą

Rysunek E12.3. Wektory natężeń pól magnetycznych występujące w doświadczeniu

stronę, φ_{ip} . Wartość kąta φ_i obliczamy jako średnią arytmetyczną:

$$\varphi_i = \frac{\varphi_{il} + \varphi_{ip}}{2}. \quad (\text{E12.1})$$

5. Zmieniając wartości natężenia prądu w obwodzie (I_i) mierzymy ponownie kąt wychylenia igły (1) tak jak zostało to opisane w kroku 4. Kolejne pomiary należy wykonać dla $I_i = 0,4, 0,6, 0,8, 1,0$ A;
6. Następnie wykorzystując przełącznik zatyczkowy (3), należy załączyć kolejne zwoje busoli ($n_i = 4, 6$). Załączanie zwojów busoli należy wykonać po odłączeniu układu od zasilacza (5);
7. Po zmianie wartości n_i należy powtórzyć czynności opisane w punktach 2 - 5;
8. Przy każdym pomiarze należy w tabeli zanotować wartości: $n_i, I_i, \varphi_{il}, \varphi_{ip}$ oraz φ_i .

Zadania do wykonania

E12.1. Wykonać pomiary kąta wychylenia igły magnetycznej busoli φ_i dla różnych wartości natężenia prądu I_i (0,2, 0,4, 0,6, 0,8, 1,0 A) i liczby zwojów $n_i = 2, 4, 6$ w cewce busoli.

- E12.2. Wyliczyć wartość natężenia pola magnetycznego H_{I_i} w środku obwodu kołowego (cewki busoli) dla ustalonych wartości I_i i n_i , którym odpowiadają mierzone kąty wychylenia igły φ_i .
- E12.3. Na podstawie pomiarów i obliczeń przeprowadzonych w punktach E12.1 - E12.2 metodą najmniejszych kwadratów wyznaczyć natężenie pola magnetycznego Ziemi H_Z .
- E12.4. Na wykresie w układzie współrzędnych ($\text{tg } \varphi$, H_I) nanieść punkty doświadczalne oraz prostą o współczynnikach wyznaczonym w punkcie E12.3.

Uzupełnienie do zadania E12.3

Składową poziomą natężenia pola magnetycznego Ziemi wyznaczamy przy użyciu metody najmniejszych kwadratów przyjmując $y = H_I$ oraz $x = \text{tg } \varphi$. Otrzymujemy wówczas, że współczynnik kierunkowy uzyskanej zależności liniowej jest równy właśnie H_Z .

E12.5. Rachunek niepewności

Niepewność pomiaru I_i , φ_{il} i φ_{ip} oceniamy w czasie wykonywania pomiarów na podstawie podziałek, zakresu i klasy użytych urządzeń pomiarowych.

Niepewność wyznaczenia φ_i oraz H_{I_i} obliczamy jako niepewność wielkości złożonej. Wyznaczone wartości nanosimy odpowiednio na wykres.

Niepewność wyznaczenia parametrów zależności liniowej $H_I = f(\text{tg } \varphi)$ określamy stosując odpowiednie wzory metody najmniejszych kwadratów.